

Laici i navjesticeljska služba Crkve

Mikulić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:215628>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

Laici i naučiteljska služba Crkve

Diplomski rad

Mentor

dr. sc. Zdenko Ilić

Studentica

Marija Mikulić

Đakovo, 2023.

Sadržaj

Sažetak.....	3
<i>Summary</i>	4
Uvod	5
1. Djelovanje Crkve u svijetu.....	6
1.1. Naviještanje Božje riječi.....	6
1.1.1. <i>Propovijedanje</i>	7
1.1.2. <i>Kateheza</i>	8
1.2. Crkvena misijska djelatnost.....	9
1.2.1. <i>Katekumeni</i>	10
1.2.2. <i>Odgovornost opće i partikularne Crkve</i>	11
1.2.3. <i>Ustanove posvećenog života</i>	12
1.2.4. <i>Misionari laici</i>	12
1.3. Uloga Crkve u katoličkom odgoju.....	13
1.3.1. <i>Katoličke škole</i>	14
1.3.2. <i>Katolička i crkvena sveučilišta i fakulteti</i>	15
1.3.3. <i>Stanje katoličkog odgoja u Hrvatskoj</i>	17
2. Vjernici laici.....	19
2.1. Obveze i prava vjernika laika	22
2.1.1. <i>Sudjelovanje u apostolatu i misijama</i>	23
2.1.2. <i>Usavršavanje vremenitih stvari evanđeoskim duhom</i>	24
2.1.3. <i>Uloga oženjenih i udanih u izgradnji Božjeg naroda</i>	26

2.2.	Sudjelovanje laika u naučiteljskoj službi	27
2.2.1.	<i>Službe laika u naviještanju Božje riječi</i>	28
2.2.2.	<i>Služba laika u katehetskom poučavanju</i>	29
2.3.	Laik-nastavnik u kršćanskom odgoju	30
2.4.	Obitelj i kršćanski odgoj djece.....	32
3.	Pravo vjernika na udruživanje.....	34
3.1.	Dokumenti Drugog vatikanskog koncila o udruženju laika	34
3.2.	Zakonik kanonskog prava o udruženju laika	36
3.2.1.	<i>Narav i svrha društava</i>	36
3.2.2.	<i>Prava vjernika</i>	37
3.2.3.	<i>Nadležna vlast za osnivanje</i>	37
3.2.4.	<i>Statuti društava</i>	37
3.3.	Javna vjernička društva.....	38
3.4.	Privatna vjernička društva.....	38
	Zaključak	40
	LITERATURA	41

Sažetak

U ovom diplomskom radu obradit će se ulogu vjernika laika u naučiteljskoj službi Crkve. Krist je Crkvi povjerio *poklad* vjere da objavljenu istinu čuva, dublje istražuje, naviješta i tumači (usp. kan. 747.). Primarna joj je zadaća naučavanje o kojoj Zakonik kanonskog prava govori u III. knjizi. Zahvaljujući Drugom vatikanskom saboru počelo se promišljati o Crkvi kao zajednici. Jedan je od najvažnijih dokumenata tog sabora *Lumen gentium* koji prvi jasno i cjelovito progovara o dostojanstvu i zadaćama laika u Božjem naumu spasenja. Duh Sveti daje posebne darove, karizme, vjericima i ima pravo i dužnost da se njima koristi u Crkvi i svijetu na dobro ljudi i izgradnju Crkve (usp. AA, 3.). Ciljevi su apostolata evangelizacija, posvećivanje i karitativna djelatnost (usp. AA, 6. – 8.). U svojoj formaciji laici trebaju ispunjavati misiju Krista i Crkve tako da žive svoju vjeru. Rad će se zaključiti s pravom vjernika na udruživanje te će se navesti stajališta dokumenata Drugog vatikanskog koncila i Zakonika kanonskog prava. Koncil naglašava da je čovjek socijalne naravi i takav udruženi apostolat znak je zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu. Vjernici su krštenjem pritjelovljenji Kristu i pozvani su, prema svom položaju, obavljati poslanje koje im je Bog povjerio.

Ključne riječi: vjernik laik, naučiteljska služba, Zakonik kanonskog prava, apostolat, evangelizacija, vjernička društva, udruživanje.

Summary

*In this master thesis, we will discuss the role of lay believers in the teaching ministry of the Church. Christ entrusted the deposit of faith to the Church to sacredly guard, further explore, proclaim, and interpret the revealed truth (cf. Canon 747). Its primary task is teaching, as mentioned in Book III of the Code of Canon Law. Thanks to the Second Vatican Council, the Church began to reflect on itself as a community. One of the most important documents of that council is *Lumen gentium*, which speaks clearly and comprehensively about the dignity and tasks of the laity in God's plan of salvation. The Holy Spirit bestows special gifts and charisms to the faithful, and they have the right and duty to use them in the Church and the world for the good of humanity and the building up of the Church (cf. AA 3). The goals of the apostolate are evangelization, sanctification, and charitable activities (cf. AA 6-8). In their formation, the laity should fulfill the mission of Christ and the Church by living their faith. We will conclude the paper by discussing the right of believers to associate and citing the positions of documents from the Second Vatican Council and the Code of Canon Law. The Council emphasizes that humans are social beings, and this collaborative apostolate is a sign of the communion and unity of the Church in Christ. Through baptism, believers are united to Christ and are called, according to their state in life, to fulfill the mission entrusted to them by God.*

Key words: *lay believer, teaching ministry, Code of Canon Law, apostolate, evangelization, lay associations, association*

Uvod

Laici su svi vjernici osim članova svetoga reda i redovničkog staleža. Oni su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom i čine Božji narod, te su dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe. Poziv je laika da teže za Božjim kraljevstvom baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu. Mogu imati inicijativu da se otkriju sredstva koja će omogućiti da kršćanski nauk prožme društvenu, političku i gospodarsku zbilju. Ovim će se radom s pravnog stajališta približiti uloga vjernika laika u Crkvi i u društvu.

Prvi dio rada govori o djelovanju Crkve u svijetu oslanjajući se na dokumente *Lumen gentium* i *Evangelii nuntiandi* koji naglašavaju poslanje Crkve i njezinu prvenstvenu zadaću naviještanja Božje riječi. Kao jedan od oblika evangelizacije navest će se katehezu, koja približava nauk i iskustvo kršćanskog života koji mora biti živ, jasan i djelotvoran (usp. kan. 773.). Crkva s pomoću misija može u druge narode ili skupine donijeti Božje spasenje i radosnu vijest. Prema Zakoniku kanonskog prava biskupi moraju sudjelovati u poticanju misija. Još je jedan način kako Crkva može sudjelovati u svijetu: osnivanjem škola u kojima će se provoditi katolički odgoj.

Drugi dio rada govori o samom poslanju i ulozi laika o kojima Zakonik govori u brojevima 224. – 231. Tu se vidi utjecaj Drugog vatikanskog sabora koji je dao laicima više prostora u crkvenom uređenju i u izgradnji zajednice. Prema tomu laici mogu sudjelovati u apostolatu i misijama. Vremenite stvari uređuju prema evanđeoskom duhu, a to se odnosi na obitelj, društvo, javne ustanove, kulturu, znanost i na sve ljudske djelatnosti. Bitna je uloga oženjenih i udanih koji izgrađuju Božji narod s pomoću ženidbe i obitelji. Laici sudjeluju u naučiteljskoj službi naviještanjem Božje riječi, katehetskim poučavanjem, kao nastavnici u kršćanskom odgoju i u obitelji.

Treći dio govori o vjerničkim društvima i o pravima vjernika na udruživanje. Naglasit će se naučavanja dokumenta Drugog vatikanskog koncila o udruženju laika.

Zakonik kanonskog prava govori o svrhama društava, nadležnoj vlasti koja ih osniva i statutima. Navest će se dvije vrste vjerničkih društva, a to su javna i privatna.

1. Djelovanje Crkve u svijetu

Prema dokumentu *Lumen gentium* zajednica je sastavljena od hijerarhijskih organa i mističnog Kristova tijela, vidljivog dobra i duhovne zajednice, zemaljske Crkve i Crkve koja posjeduje nebeska dobra, te se one moraju smatrati kao jedna složena stvarnost, koja je sastavljena od ljudskog i božanskog elementa (usp. LG, 8.). Krist je ustanovio Crkvu kako bi ostao djelotvoran u svijetu i nastavio svoje utjelovljenje. »Crkvena institucija utemeljena je u utjelovljenju i zbog toga je neuklonjiva. Crkva je kao takva Božja ustanova«. ¹ Njoj je Krist povjerio poklad vjere da objavljenu istinu čuva, dublje istražuje, naviješta i tumači (usp. kan. 747.). Primarna joj je zadaća naučavanje o kojoj Zakonik govori u III. knjizi. Naglašava se da je potreban duh kontinuiteta i obnove, vjernost tradiciji i duh otvaranja novoj povijesno-kulturnoj situaciji. ² Nezabludivost u svom naučavanju ima vrhovni svećenik koji može proglasiti da je neki nauk obvezatan te biskupski zbor koji su učitelji i suci vjere i ćudoređa. Konstitucije i odluke koje su donijeli vrhovni svećenici ili biskupski zbor moraju biti obvezatne za sve vjernike. Tri su teška kršenja vjere: krivovjere i otpad koji se izravno protive vjeri te raskol koji utječe na jedinstvo Crkve.

1.1. Naviještanje Božje riječi

Naviještanje je evanđelja bit Božje riječi i najuzvišeniji i najsavršeniji oblik. »Crkva je duboko svjesna da Spasiteljeva riječ - „Trebalo da navješćujem Evanđelje o Kraljevstvu Božjem“ – posvema na nju odnosi« (EN, 17.). ³ *Evangeliū nuntiandi* time govori da je naviještanje za Crkvu, zapravo, milost i poslanje, te je zbog toga ona kanal milosti s kojim povezuje ljude s Bogom. U Zakoniku stoji da je naviještanje

¹ A. ŠTRUKELJ, *Život iz punine vjere*, Zagreb, 2017., 91.

² Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, Đakovo, 2010., 2.

³ PAVAO VI., *Evangeliū nuntiandi (Naviještanje evanđelja)*. *Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2000. (= EN), br. 17.

evanđelja povjereno rimskom prvosvećeniku i biskupskom zboru (usp. kan. 756.). Biskupima su povjerene partikularne crkve u kojima su odgovorni za naviještanje evanđelja. Posebna dužnost za brigu o dušama povjerena je župnicima i đakonima, a tu su zadaću povjerali apostoli prvim đakonima u Crkvi. Članovi posvećenog života osobito svjedoče evanđelje, te su se istodobno posvetili Crkvi i apostolatu. Čitav Božji narod sudjeluje u naviještanju od kojeg laici čine najveći dio. Vjernici laici krštenjem i potvrdom pozvani su da surađuju s biskupima i prezbiterima u naviještanju. Biskupi ih mogu pozvati da surađuju u naviještanju riječi. Zajednička se odgovornost u naviještanju obavlja prema različitim stupnjevima mjerodavnosti i u različitosti zadaća. Prema tomu svaki vjernik dužan je propovijedati Isusa Krista zbog toga jer je primio sakrament krštenja, te mora čuvati i djelovati u zajedništvu s čitavom Crkvom (usp. kan. 209., § 1). Evangelizacija mora biti razgovijetna i nedvosmislena, te se radosna vijest treba razglasiti životnim svjedočanstvom i navještajem imena, nauka, života, obećanja, kraljevstva i otajstva Isusa Krista (EN, 22.). Naviještanje je u svojoj biti kristološko i kristocentrično te je zbog toga Kristovo otajstvo bitan sadržaj, vrhunac i cilj. Za naviještanje kršćanskog nauka upotrebljavaju se različita sredstva, a to su propovijedanje, katehetsko poučavanje, izlaganje u školama, akademijama, konferencijama te širenje s pomoću javnih izjava zakonite vlasti, tiskom i drugim sredstvima društvenog priopćavanja (usp. kan. 761.). To su djelovanja za koja treba biti odgovorna cijela Crkva te mora produbiti, naviještati i vjerno izlagati svim ljudima *depositum fidei*.⁴

1.1.1. Propovijedanje

Posvećeni se službenici za naviještanje posebno služe propovijedanjem jer tako najbolje približavaju Božju riječ vjernicima. Kao što i *Evangelii nuntinadi* naglašava da »čovjek slušanjem Riječi dolazi k vjeri« (EN, 42.). Prema koncilskom dokumentu *Presbyterorum ordinis*⁵ propovijedanje ima temeljnu snagu u izgradnji *communio*

⁴ Usp. L. GEROSA, *Crkveno pravo*, Zagreb, 2007., 84.

Depositum fidei – poklad vjere koji je Krist povjerio Crkvi da uz pomoć Duha Svetog čuva objavljenu istinu, istražuje, naviješta i tumači (usp. kan. 747.).

fidelium.⁶ Ono ima važnu ulogu u evangelizaciji jer vjernici od toga puno očekuju i primaju mnoge plodove, ali zato mora biti jednostavno, jasno, izravno, prilagođeno, duboko priljubljeno evanđeoskoj nauci i vjerno crkvenom učiteljstvu (EN, 43.). Laicima se može dopustiti propovijedati u crkvama ili kapeli, ali samo u određenim okolnostima prema propisima biskupske konferencije i uz poštovanje kan. 767. (usp. kan. 766.). Homilija je dio samog bogoslužja koja je pridržana svećeniku ili đakonu te se u njoj izlažu otajstva vjere i odredbe za kršćanski život. Mora se održavati svake nedjelje i zapovijedanim blagdanom i može se izostaviti samo zbog važnog razloga (usp. kan. 767.). Navjestitelji Božje riječi upoznaju vjernike s onim u što vjeruju i naukom koji izlaže crkveno učiteljstvo. Župnici trebaju priređivati propovijedi koje obuhvaćaju duhovne vježbe i prilagođene su potrebama te bi trebali propovijedati onima koji ne dobivaju redovitu pastoralnu brigu. Potrebno je da taj navještaj dopre do onih koji ne vjeruju a nalaze se na njihovu području. Evanđelje treba unijeti u svaku sredinu i težiti tome da se čovječanstvo iznutra obnovi. Potrebna je preobrazba »mjerila ljudskih prosuđivanja, ustaljene vrednote, interese, misaona kretanja, ishodišna nadahnuća i životne obrasce koji su unutar ljudskoga roda u suprotnosti s Božjom Riječi i njegovim naumom spasenja« (EN, 19.).

1.1.2. Kateheza

Katehetsko poučavanje sustavniji je oblik evangelizacije u kojem su svi članovi Crkve aktivni subjekti. Njome se želi upoznati živi sadržaj istine koju nam je Bog htio priopćiti i koju je Crkva tijekom duge povijesti nastojala izraziti te mora ići za usvajanjem kršćanskih navika i ne smije biti samo razumska (EN, 36.). Posebna je zadaća pastira duša katehizacija vjernika o nauku i iskustvu kršćanskog života koji mora biti živ, jasan i djelotvoran (usp. kan. 773.). Svi članovi Crkve moraju voditi brigu o katehizaciji koja je pod vodstvom zakonite crkvene vlasti. U krugu obitelji tu brigu moraju voditi roditelji kako bi djeca živjela u vjeri i pravom kršćanskom životu.

⁵ *Presbyterorum ordinis* – dekret Drugog vatikanskog koncila o službi i životu svećenika, a proglašen je 7. prosinca 1965.

⁶ *Communio fidelium* – značenje pojma utemeljeno je u nauku o općem svećeništvu svih krštenika i ima očitovanje u participaciji čitavog naroda koji se odnosi na liturgiju i čitav život Crkve.

U normativi Pio-Benediktova Zakonika katehetsko djelovanje bilo je svedeno na župnika, a na roditelje se gledalo kao objekte. Suvremeni Zakonik govori da je zadaća župnika da katehizira sve članove Božjeg naroda, od odraslih do mladih i djece.⁷ Dijecezanski biskup mora donijeti odredbe o katehizaciji i brinuti se o prikladnim pomagalicama za katehizaciju te da se ona provodi. Župnik na suradnju može pozvati klerike, članove posvećenog života i družbe apostolskog života, kao i vjernike laike, osobito katehete. Mora voditi računa o prikladnoj katehetskoj pouci za slavljenje sakramenata, katehetskom poučavanju djece za primanje sakramenta pokore, prve pričesti i sakrament potvrde, a nakon prve pričesti pružiti djeci dublju katehetsku izobrazbu, dati katehetsku pouku tjelesnim ili duševno oštećenima, te da se vjera rasvjetljuje i razvija kod mladih i odraslih (usp. kan. 777.). Redovnički poglavari trebaju se brinuti da se u njihovim crkvama i školama obavlja katehetsko poučavanje. Katehete se moraju pripravljeti za propisno obavljanje svoje zadaće te se trebaju upoznati s crkvenim naukom i teoretski i praktično naučiti pravila za odgojne znanosti (usp. kan. 780.).

1.2. Crkvena misijska djelatnost

Crkva je poslana u svijet jer ne smije postojati samo zbog sebe, nego zbog konačnog otkupljenja svijeta i dovršenje svih stvari u Kristu.⁸ Misijskom se djelatnošću Crkva usađuje u narode ili skupine gdje još nije ukorijenjena. Prema tomu je ta djelatnost *poslanje prema vani (missio ad extra)*, jer se ostvaruje u nekršćanskim zemljama, i *poslanje prema unutra (missio ad intra)* koje se odvija među kršćanskim narodima.⁹ Dekret *Ad gentes* u 9., 2., definira misijsku djelatnost kao očitovanje, epifaniju i ispunjavanje Božje odluke u svijetu i njegovoj povijesti u kojoj Bog vidljivo ostvaruje povijest spasenja te na taj način teži eshatološkoj punini i raste mistično Tijelo (AG, 9., 2.). Crkva ne smije ostati zatvorena i baviti se samo svojim problemima, nego ima zadaću donijeti spasenje. Pred njom treba stalno biti

⁷ Usp. L. GEROSA, *Crkveno pravo*, 87.

⁸ A. ŠTRUKELJ, *Život iz punine vjere*, 113.

⁹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 24.

zakon o kršćanskom preobražavanju svijeta koje se podudara s idejom koja je od Isusa Krista i koja je on sam.¹⁰

Normativa Zakonika o misijskoj djelatnosti bila je nadahnutu dokumentom Drugog vatikanskog sabora *Ad gentes*. Načela koja kan. 781. navodi jesu misionarski karakter koji Crkva ima »po svojoj naravi« (*natura sua*), naviještanje evanđelja, odgovornost i osobno zalaganje vjernika (usp. kan. 781.). Crkva je po svojoj naravi hodočasnička i »misionarska, jer potječe iz slanja Sina i Duha Svetoga, po odluci Boga Oca« (AG, 2., 1.). Osnovna dužnost Božjeg naroda mora biti naviještanje evanđelja i nastojanje da božanska poruka spasenja dopre do svih ljudi (kann. 211., 225.). Evangelizacijsko poslanje temeljna je dužnost svakog člana Božjeg naroda, a izvor toga proizlazi iz svjedočanstva života i riječi koji su krštenjem uvršteni u Crkvu (LG, 14. i AG, 11., 1.). Prema kan. 787. treba se voditi iskreni dijalog s onima koji ne vjeruju, te se pripuštaju krštenju oni koji su to slobodno zamolili nakon što su primili navještaj.¹¹

1.2.1. Katekumeni

Najvažniji je vid misionarske djelatnosti pritjelovljenje Crkvi onih koji su slobodno prihvatili kršćanski nauk. Nakon faze predkatekumenata ulazi se u katekumenat koji se sastoji od intenzivnog poučavanja o kršćanskom nauku, pripreme i primanja sakramenata. U bogoslužnim obredima očituje se želja za prihvaćanjem vjere u Krista te se upisuju u za to određenu knjigu. Katekumenat je vrijeme inicijacije i priprava za kršćanski život kojim se učenici združuju s Učiteljem. Katekumeni se time upućuju u misterij spasenja i vježbanje u evanđeoskom načinu života, te se svetim obredima uvode u život vjere, liturgije i ljubavi Božjeg naroda (AG, 14., 1.). Biskupska konferencija obvezna je izdati statut koji uređuje katekumenat, ono što katekumeni moraju obavljati i njihove pogodnosti (usp. kan. 788.). Izraz »novokrštenik« povezuje se s katekumenima koji su nedavno kršteni. On se pojavljuje kod Pavla u I Timoteju 3, 6, gdje navodi: »... ne novoobraćenik da se ne

¹⁰ Usp. A. ŠTRUKELJ, *Život iz punine vjere*, 115.

¹¹ Usp. L. GEROSA, *Crkveno pravo*, 95.

bi uzoholio i pao pod osudu đavlovu«. Oni još nisu dovoljno zreli i treba ih se odgajati da dublje upoznaju evanđelje i izvršavaju dužnosti koje su dobivene krštenjem.¹²

1.2.2. Odgovornost opće i partikularne Crkve

U kan. 786. nalazi se formula sv. Tome Akvinskog koja navodi odgovornosti koje se odnose na opću i partikularnu Crkvu te proces uključivanja Crkve u kulture drugih naroda, tj. inkulturacija.¹³ Vrhovno vodstvo misijske djelatnosti pripada rimskom prvosvećeniku i biskupskom zboru te oni moraju usklađivati sva djela i inicijative u korist misija. Središnje je tijelo Kongregacija za evangelizaciju naroda ili širenje vjere, koja stvara misionare i šalje ih u potrebna područja i uređuje prikladan plan djelovanja, smjernice i načela. Također pokreće i usklađuje sabiranje pomoćnih sredstva koja se dijele potrebitima (AG, 29., 3.). Kan. 782. tvrdi da su svi biskupi posvećeni ne samo za svoju biskupiju nego za spasenje svih. Njihova je zadaća da pobuđuju, podupiru i potpomažu misijske pothvate u svojoj partikularnoj Crkvi. Dekret *Ad gentes* navodi da svaki biskup mora pobuđivati kod vjernika prikazivanje molitve Bogu i djela pokore za evangelizaciju, podupirati kod mladića i klera zvanja za misije, bodriti redovničke ustanove i pomagati im da se priključe te promicati kod vjernika svijest o misijama (AG, 38., 3.). Kongregacija za evangelizaciju naroda izdala je instrukciju *Relationes in territoriis missionum*¹⁴ gdje navodi da se radi boljeg misijskog djelovanja sklope pismeni ugovori između poglavara i dijecezanskog biskupa o obvezama i pravima. Zakonik ne spominje zadaće biskupske konferencije, no o tome govori *Ad gentes*. Tvrdi da konferencija mora raspravljati o svećenicima koji se trebaju posvetiti evangelizaciji, određenom godišnjem prihodu

¹² Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 26.

¹³ Usp. isto, 26.

¹⁴ *Relationes in territoriis missionum* – instrukcija koju je izdala Kongregacija za evangelizaciju naroda 24. veljače 1969., nema hrvatskog prijevoda.

koji svaka biskupija mora davati za misije, upravljanju i sređivanju sredstava, pomaganju i osnivanju misijskih instituta i sjemeništa (AG, 38., 6.).

1.2.3. Ustanove posvećenog života

Vjernici koji su u ustanovama posvećenog života posvećuju se Bogu te njemu u čast i za izgradnju Crkve i spasenje svijeta da bi novim i posebnim razlogom postignuli savršenstvo ljubavi u služenju (usp. kan. 783.). Oni su obvezni snagom same posvete na način koji je svojstven njihovoj ustanovi sudjelovati na misijskoj djelatnosti. Samo misijsko djelo tijekom povijesti Crkve obavljale su redovničke ustanove i srodne zajednice.

1.2.4. Misionari laici

Dokument *Ecclesiae Sanctae*¹⁵ Pavla VI. određuje pravila koja se tiču misionara laika. Navodi da trebaju biti djelotvorno usklađene organizacije laika u misijama, a mjesni biskupi moraju se zanimati za te laike i tim laicima mora biti zajamčeno osiguranje.¹⁶ Kanon 231., § 2., tvrdi da »imaju pravo na dostojnu, svojem položaju prikladnu naknadu kojom će moći, uz obdržavanje propisa građanskog prava, dolično udovoljavati svojim potrebama i potrebama obitelji; isto tako, imaju pravo da im se na prikladan način zajamči socijalno i zdravstveno osiguranje«. Djelo same evangelizacije vode misionari koji su dobili nalog mjerodavne crkvene vlasti. Za tu službu izabiru se domoroci, svjetovni klerici, članovi ustanova posvećenog života ili družbe posvećenog života i drugi vjernici (usp. kan. 784.). Katehisti imaju ulogu u pomaganju misionarima tako da izlažu evanđeoski nauk i uređuju bogoslužna slavlja i djela dobrotvornosti (usp. kan. 785., § 1.). Oni su laici uzornog kršćanskog života i dobro su poučeni u školama koje su za to određene, a, gdje ih nema,

¹⁵ *Ecclesiae Sanctae* – apostolsko pismo pape Pavla VI. koje je izdao 6. kolovoza 1966. Njime je proglasio propise za izvršenje saborskih dekreta: *Christus Dominus* o pastirskoj službi biskupa u Crkvi, *Presbyterorum Ordinis* o službi i životu svećenika, *Perfectae caritatis* o obnovi redovničkog života i *Ad gentes* o misijskom djelovanju Crkve.

¹⁶ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 24.

misionari će se pobrinuti za njihovu pouku (usp. kan. 785., § 2.). Prema kan. 787. misionari moraju širiti kršćansku poruku riječju i svjedočanstvom života, uspostavljati dijalog s onima koji ne vjeruju u Krista, te otvoriti put i privesti spoznaji evanđeoskog navještaja. Također se moraju pobrinuti za one koji su spremi prihvatiti evanđeoski navještaj tako da ih se pouči vjerskim istinama i dopusti im se krštenje. S pojavom migracija osoba, koje su podrijetlom iz misijskih zemalja, potrebno ih je bratski primiti i pomagati duhovnom i materijalnom pastoralnom brigom. Biskupska konferencija tu pomoć mora organizirati na nacionalnom planu osnivajući sveučilišna središta, kuće za radnike, posebne kapelanije, osobne župe.¹⁷

1.3. Uloga Crkve u katoličkom odgoju

»Crkva je kao Majka dužna svojoj djeci dati takav odgoj po kojem će cijeli njihov život biti prožet Kristovim duhom, a svim ljudima pruža pomoć za izgradnju potpune ljudske osobe, za dobrobit ljudskog društva i za izgradnju humanijeg svijeta«. ¹⁸ Mora se brinuti o moralnom i vjerskom odgoju djece s pomoću životnih svjedočenja, apostolskog rada, službe svećenika i laika.

Enciklika Pija XI. *Divini illius Magistri*¹⁹ i saborska Deklaracija o kršćanskom odgoju *Gravissimum educationis*²⁰ govore o važnosti kršćanskog i katoličkog odgoja i o načelima. Drugi vatikanski sabor bavio se problematikom odgoja i sama formacija čovjeka bila je jedna od zadaća crkvenih otaca.²¹ Bog je Crkvi povjerio zadaću da se bavi odgojem i brine o poslanju ljudi. Sposobna je pružiti primjeren odgoj i naviještati svim ljudima put spasenja kako bi došli do punine kršćanskog života. Pastiri duša imaju najveću odgovornost da se pobrinu da svi vjernici dobiju katolički odgoj (kan. 794. § 2.). Samo je pravo vjernika po krštenju da prime odgovarajući katolički nauk kako bi mogli spoznati i živjeti milost. Prema kan. 795. temeljna

¹⁷ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 27.

¹⁸ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Deklaracija »Gravissimum educationis« o kršćanskom odgoju*, Vatikan, 1965. (= GE), br. 3.

¹⁹ *Divini illius Magistri* – enciklika o kršćanskom odgoju koju je papa Pio XI. objavio 31. prosinca 1929. U njoj razrađuje teme misija, težište, okolnosti i katolički odgoj i obrazovanje.

²⁰ *Gravissimum educationis* – deklaracija Drugog vatikanskog koncila o kršćanskom odgoju koja je objavljena 28. listopada 1965.

²¹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 28.

načela odgoja jesu da idu prema cjelovitim oblikovanjem ljudske osobe koja je usmjerena prema vlastitoj svrsi i zajedničkom dobru; djeca i mladi odgajaju se da razvijaju tjelesne, ćudoredne i umne darove; da postignu osjećaj odgovornosti, pravilnu uporabu slobode i djelatno sudjeluju u društvenom životu (usp. kan. 795.). Sabor u GE, 1., 2., navodi da djeci i mladima treba dati, prema njihovoj dobi, pozitivan i primjeren seksualni odgoj. Kršćani se trebaju odgajati da spoznaju misterij spasenja i postanu svjesni dara vjere što su ga primili. Neka se nauče oblikovati svoj život i izgrađuju savršenog ćovjeka po Kristovoj punini, te da pomažu u izgradnji mistićnog Tijela (GE, 2.).

1.3.1. Katolićke škole

Škola ima posebnu važnost u odgoju jer izgrađuje intelektualne sposobnosti, uvodi u kulturu koja je ostala od prijašnjih generacija, razvija smisao za vrednote i priprema za profesionalni život. Treba uspostaviti prijateljski odnos i dispoziciju za bolje međusobno razvijanje.²² Katolićku škola mogu osnovati i privatna osoba ili udruge, a ne samo Crkva, redovnićke udruge ili družbe apostolskog života. Kanon definira katolićku školu kao onu koju vodi mjerodavna crkvena vlast ili crkvena javna pravna osoba, te druge osobe ili ustanove koje je pisanom ispravom priznala crkvena vlast (usp. kan. 803., § 1.). Potrebni su katolićki pravni i ćinjenićni elementi prema kojima škola formira svoje sadržaje i odgojne metode. Crkva u odgoju sudjeluje s pomoću katehetskih pouka o vjerskim istinama. No cijeni institute, udruge mladih, brojna društva kulturnog i športskih karaktera itd. u kojima vidi vrijednost i smatra ih prožetim duhom (GE, 4.). Mladima je potrebno pružiti odgoj koji je human, društven i vjerski. Prema kan. 798. »Neka roditelji povjere djecu onim školama u kojima je osiguran katolićki odgoj; ako pak to ne mogu učiniti, obvezni su pobrinuti se da im se izvan škole osigura potreban katolićki odgoj«. U takvim školama ambijent je prožet duhom evandeoske slobode, nastoji da mladi rastu u duhu novog stvorenja i usmjerava ih prema poruci spasenja. Odgaja ih se da promiću dobro zemaljske

²² Usp. isto, 30.

zajednice i pripravlja ih za službu širenja Božjeg kraljevstva i »živeći apostolskim životom postanu kao spasonosni kvasac ljudskog društva« (GE, 8.).

Crkva ima pravo osnivati i voditi škole. Ono je prirodno i izvorno koje je utemeljeno na njezinu božanskom poslanju. Od kraja V. stoljeća počele su se organizirati prezbiterske, župne, biskupske, katedralne i samostanske škole. Te se poslije osnivaju redovničke ustanove koje se bave odgojem djece i mladih, a neke su od njih barnabiti, isusovci, Braća kršćanskih škola itd.²³ Država ne smije imati monopol na škole jer se to protivi naravnim pravima ljudske osobe i širenju kulture. Škole trebaju slobodno osnivati i Crkve, uz uvjet da se poštuje ozbiljnost i pravilno funkcioniranje. Prema kan. 802. dijecezanski biskup ima obvezu pobrinuti se da se u njegovoj biskupiji osnuju škole u kršćanskom duhu te one koje su prikladne mladima iz siromašnih obitelji i onima s posebnim potrebama. Ima normativnu vlast da izdaje odredbe o uređenju škola i vlast bdijenja i kanonskog nadzora svih škola koje se nalaze na njegovu području. Škole koje su osnovale redovničke ustanove trebaju se pridržavati odredba koje izda dijecezanski biskup, no poštuje se njihova samostalnost. U privatnim školama biskup ima pravo općeg nadzora s obzirom na nauk i ćudoređe, ali nema pravo kanonskog nadzora.²⁴ Pri osnivanju takvih škola mora se voditi računa o potrebama današnjeg društva. Potiče se pastire Crkve i sve vjernike da se zauzimaju za one koji su bez obiteljske ljubavi ili su daleko od vjere.

1.3.2. Katolička i crkvena sveučilišta i fakulteti

»Crkva ima pravo osnivati i voditi sveučilišta koja dakako pridonose uzdizanju ljudske kulture i potpunijem promicanju ljudske osobe kao i obavljanju naučiteljske službe same Crkve« (kan. 807.). Uspoređujući s kan. 800., § 1, samo pravo Crkve jest da osnuje i vodi škole bilo kojeg smjera, vrste i stupnja. Cilj je katoličkih sveučilišta dati mladima profesionalnu pripremu s pomoću kultura i ćudorednog odgoja nadahnutog načelima katolicizma.²⁵ U njima se nastoji sve spoznaje produbljavati, usavršavati, te se vidi da svi teže za jednom istinom, a sve to rade po uzoru na

²³ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 32.

²⁴ Usp. isto, 35.

²⁵ Usp. isto, 37.

crkvene oce. Promičući viši stupanj kulture, kršćanski je duh javno trajno i općeprihvaćen. Time učenici postaju ljudi znanosti, spremni su u društvu preuzeti važne službe i u svijetu biti svjedoci vjere (GE, 10.).

Crkva je imala velik doprinos u osnivanju sveučilišta tijekom srednjeg vijeka. Benediktinci iz Montecassina doprinijeli su razvoju sveučilišta u Salernu, koje je bilo prvo moderno sveučilište i najveće središte medicinske znanosti u Europi. Bolonjsko i pariško sveučilište nastali su krajem XI. st. zahvaljujući bulama pape Inocenta III. i diplomom kralja Filipa Augusta. Prema njihovu modelu poslije je nastalo još 52 sveučilišta od kojih je najmanje 29 osnovao rimski prvosvećenik.²⁶

Katolička sveučilišta važna su jer se drže načela katoličkog nauka i potreban je odgojni sustav za Crkvu. Ondje se javno svjedoči odnos kulture i kršćanstva, istražuje se kršćansko tumačenje problematike današnjeg društva. Tu biskupska konferencija mora imati posebnu skrb nad sveučilištima tako da raspoređuje i osigura pravilno djelovanje, te da se predmeti održavaju u skladu s katoličkim naukom. Svako sveučilište mora dobiti vlastiti statut koji je odobrila Sveta Stolica u kojem se nalazi i imenovanje nastavnika. Prema kan. 810. nastavnici se moraju odlikovati »znanstvenom i odgojiteljskom sposobnošću i cjelovitošću nauka i čestitošću života i da se, ako nedostaje to što se zahtijeva, uklone sa službe, uz obdržavanje načina postupanja koji je određen u statutu« (kan. 810.). Potiče se mjerodavnu crkvenu vlast da na svojim katoličkim sveučilištima osnuju fakultet, institut ili katedru bogoslovlja (*saltem cathedra theologiae*), koja su prilagođena i za laike. Mjerodavna crkvena vlast za predavanje tih bogoslovnih predmeta daje potreban formalni nalog (*mandatum*), a on se može povjeriti i laicima. Nastavnici su prema kan. 833. obvezni osobno položiti ispovijed vjere.²⁷

Crkvena sveučilišta i fakulteti određeni su za »za istraživanje svetih ili s njima povezanih znanosti i za znanstvenu izobrazbu studenata u tim znanostima« (kan. 815.). Razlikuju se od katoličkih sveučilišta jer katolička istražuju i predaju ljudsko sveznanje i svete predmete. Razlog je njihova postojanja i svrha u božanskom

²⁶ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*. 37.–38.

²⁷ Usp. isto, 39.

poslanju i nalogu Crkvi da prenosi objavu. Izvorno obuhvaćaju bogoslovni, filozofski i fakultet kanonskog prava, no danas obuhvaćaju i druge fakultete, znanosti i specijalizacije. Drugi vatikanski sabor navodi zadaće koje moraju provoditi, a to su spremanje za svećeništvo, predavanje u školama visokih učilišta, osobni znanstveni rad, preuzimanje službi intelektualnog apostolata i obavljanje temeljitijih istraživanja različitih područja.²⁸

1.3.3. Stanje katoličkog odgoja u Hrvatskoj

Hrvatska državnost i crkvenost od samih svojih početaka povezane su pitanjem školstva. No postoje razdoblja kada su bile u sukobima koji su utjecali na školstvo. Prvo je razdoblje »religiozna reforma« Marije Terezije, drugo kada je car Josip I. ukidao nositelje školstva (samostane) i podržavio je njihove škole te je treće slom Bachova apsolutizma (1860.) kada je u Hrvatskoj je započeo proces *regresije* tradicijske kulture. Poslije je donesen novi školski zakon (1874.) i time je oduzet nadzor Crkvi nad njezinim javnim osnovnim školama, no ostalo joj je pravo da provodi vjeronauk. Katolički pokret zagovarao je modernizaciju školstva s pomoću suradnje Crkve i države, a, nasuprot tomu, liberali su tražili prekid između Crkve i škole. U razdoblju Jugoslavije (1945. – 1990.) nacionalizirane su sve crkvene odgojno-obrazovne ustanove i vjeronauk je izbačen iz javnih škola. Zahvaljujući demokratskim promjenama i ponovnim stvaranjem samostalne hrvatske države uspostavila je Katolička Crkva s državom ponovno suradnju na području odgoja i obrazovanja.²⁹

Prema Ustavu Republike Hrvatske (RH) osoba ima pravo na slobodu i vjeroispovijed te je pravo vjerskih zajednica osnivati škole i učilišta (čl. 40. i 41.). Nakon raspada Jugoslavije Republika Hrvatska i Katolička Crkva odlučile su urediti međuljudske odnose na području vjere, kulture i društva. Tako su od 1996. do 1998. sklopljena četiri ugovora između Republike Hrvatske i Svete Stolice. U ovom radu

²⁸ Usp. N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, 41.

²⁹ A. HOBLAJ, N. LONČARIĆ JELAČIĆ, R. RAZUM, Crkva i odgoj u Hrvatskoj. Istraživanje za europsku komparativnu studiju, *Bogoslovska smotra*, 75. (2005.), 291.–292.

važan je II. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture jer se bavi vjeronaukom, vjerskim aktivnostima, katoličkim školama i crkvenim institutima.

Prema tom Ugovoru roditelji imaju pravo na vjerski odgoj djece i jamči da će se osigurati nastava katoličkog vjeronauka kao obveznog predmeta za one koji ga izaberu. Time se jamči ozbiljnost vjeronauka koji se predaje u istim uvjetima kao i drugi ostali obvezni predmeti. Pri odabiru vjeronauka kao obveznog predmeta Ugovor pri tome nastoji da se izbjegne svaki oblik diskriminacije na području školskoga djelovanja.³⁰ Prema čl. 3. »katolički vjeronauk trebaju predavati kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to i koji zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva RH, pridržavajući se svih dužnosti i prava koja iz toga proizlaze«. Kako bi mogli predavati, potrebno je da posjeduju ispravu o kanonskom mandatu koju su dobili od dijecezanske biskupa. Ako se dokaže da vjeroučitelju nedostaju dovoljne odgojiteljske sposobnosti, dijecezanski biskup može mu oduzeti ispravu. Mjerodavna crkvena vlast može organizirati u odgojno-obrazovnim ustanovama dopunske djelatnosti koje se tiču odgoja i vjerske kulture. Također može priređivati predavanja i djelatnosti duhovnog-vjerskoga obrazovanja na sveučilištima. Hrvatska biskupska konferencija sastavlja programe i sadržaje nastave te izdaje udžbenike i didaktičku građu vjeronauka i šalje ih nadležnim tijelima RH kako bi ih provela u školske programe. Sami trošak tiskanja i izrade udžbenika snosi RH. Katolička Crkva ima pravo osnivati škole i predškolske ustanove, a upravlja njima prema odredbama kanonskog prava i zakonodavstva. Učitelji, nastavnici, odgojitelji i drugi djelatnici koji predaju u katoličkim školama s pravom javnosti imaju ista prava kao oni u državnim školama te primaju novčanu potporu koja je predviđena.³¹

Katoličku školu moraju priznati Crkva i RH da bi imala pravo javnosti. Republika Hrvatska priznaje katoličke škole kao sastavni dio školstva te će te škole sukladno tomu provoditi odluke mjerodavne vlasti i upotrebljavat će iste službene dokumente. Prema Ugovoru jamči se jednakopravnost katoličkih i državnih škola s

³⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001., čl. 2., § 2.

³¹ Usp. isto, 41.–50.

obzirom na održavanje zgrada u kojima se održava nastava. No ne navodi se sudjelovanje RH u gradnji katoličkih škola. Ono ovisi o dogovoru između crkvenih i državnih vlasti o novčanoj mogućnosti Ministarstva RH.³²

Prema čl. 11. »Crkveni instituti za obrazovanje vjeroučitelja i drugih pastoralnih djelatnika, osnovani prema odredbama kanonskog prava, imaju pravo javnosti u skladu s odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske«. Instituti se osnivaju prema odredbama kanonskog prava i »imaju pravo javnosti prema odredbama zakonodavstva Republike Hrvatske« (čl. 11., § 1.). Republika Hrvatska jamči novčana sredstva za profesore, odgojitelje i druge djelatnike te izjednačuje prava studenata crkvenih instituta sa studentima visokih javnih katoličkih učilišta. Instituti nisu u strogom smislu sveučilišne važnosti, ali trebaju biti na akademskoj razini i sastavni su dio visokih učilišta RH.³³ Prvotna je zadaća instituta stručno osposobljavanje, obrazovanje pastoralnih djelatnika, kateheta, liturgijskih animatora. Nastankom tih instituta vidi se pastoralna potreba Katoličke Crkve da osigura kvalitetne vjeroučitelje i katehete, te da da odgovor na potrebe društva. Svrha je tih instituta da obrazuju vjeroučitelje i druge pastoralne radnike, stoga se radi o tzv. *višim institutima za vjerske znanosti*, a taj je naziv doslovan prijevod talijanskog naziva koji upotrebljava Zbor za katolički odgoj. Hrvatski prijevod ZKP naziva ih *više škole za vjerske znanosti* (usp. kan. 821.), no taj se naziv mora uskladiti s uobičajenim crkvenim i državnim nazivljem.³⁴

2. Vjernici laici

Tijekom povijesti položaj je laika često bio marginaliziran i zapostavljan kao dio Crkve. U razdoblju Pracrkve postojale su male zajednice vjernika u kojima se počinje oblikovati Crkva kao organizirana zajednica, a time se ujedno uređuje hijerarhijsko uređenje gdje se razlikuju klerici i laici. Već su crkveni oci poput Klementa Rimskog,

³² Usp. *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, 233.–237.

³³ Usp. isto, 249.–250.

³⁴ Usp. isto, 249.

Origena, Ciprijana, Tertulijana i drugih počeli upotrebljavati pojam laik, te su ih razlikovali od zaređenih službenika.³⁵ Nastankom je kršćanskih država u starom i novom vijeku posebno narušen njihov položaj jer su postali tek vjerni podanici kralja i biskupa;

»Život laika kao vjernika sveo se na to da od klerika prima duhovna dobra, da mu se u duhovnim stvarima izručuje bez rezerve, a zauzvrat od klerika materijalno pomaže... Stoga se nećemo čuditi što je pojam laika i laičkog izgubio značenje *svjetovnog*, a dobio značenje nečeg što je *izvan* kršćanstva, pa čak nečeg što je protivno kršćanstvu, tako da će se dekristijanizacija kršćanskog društva nazvati *laicizacijom*«. ³⁶

Crkveni dokumenti malo su govorili o laicima, tek sabori u Firenci i Tridentu progovaraju o laicima, ali samo kao odgovor na protestantizam. Od papa samo su Pio XI. i Pio XII. progovorili o apostolatu laika. Ni crkveno zakonodavstvo nije se posvećivalo laicima, kao što se i vidi u Zakoniku (1917.) gdje je navedeno samo 14 kanona o laicima (laicima kao fizičkim osobama bila su posvećena samo dva kanona), a u novom Zakoniku ima čak 200 kanona koji sadrže nauk o pravima i poslanju laika u Crkvi. Zahvaljujući Drugom vatikanskom saboru počelo se promišljati o Crkvi kao zajednici.³⁷ Jedan je od najvažniji dokumenata tog sabora *Lumen gentium* koji prvi jasno i cjelovito progovara o dostojanstvu i zadaćama laika u Božjem naumu spasenja.

Sam pojam laik nije prisutan u Svetom pismu, nego ga prvi put upotrebljava Klement Rimski u svom apostolskom pismu korintskoj zajednici jer je vladao nemir među kršćanima, odnosno između laika i svećenika.³⁸ Klement u pismu naglašava da ne smije prevladavati monopol jednih na štetu drugih i svi su pozvani na liturgijsku službu i opće poslanje u naviještanju radosne vijesti.³⁹ *Lumen gentium* donosi definiciju laika:

³⁵ Usp. K. STIPANOVIĆ, Drugi vatikanski sabor i vjernici laici, *Počeci*, 7. (2006.), 10.

³⁶ R. BRAJČIĆ i suradnici, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium* (II.), Zagreb, 1981., 482.

³⁷ Usp. K. STIPANOVIĆ, Drugi vatikanski sabor i vjernici laici, 11.

³⁸ T. TOPČIĆ, *Dužnosti i prava vjernika laika u Crkvi*, Split, 2022., 10.

³⁹ Usp. isto, 10.–11.

Laici su »svi vjernici osim članova svetoga reda i redovničkog staleža odobrenog od Crkve, to jest vjernici koji, pošto su krštenjem združeni u jedno tijelo s Kristom, učinjeni Božjim narodom i na svoj način postali dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, vrše, koliko na njih spada, u Crkvi i u svijetu misiju čitavoga kršćanskog naroda« (LG, 31.).

U današnje vrijeme ima raznih tumačenja pojma *laik*. »Pod pojmom laik se misli na čovjeka nestručnjaka, koji nije upućen u područje svoga zvanja i zanimanja. Naziv laik ima svoju povijesnu i teološku podlogu pa ga stoga rado zadržavamo«. ⁴⁰ Neki ga radije tumače s pomoću hrvatskog prijevoda *svjetovnjak* ili *pućanin*. Pojam laik može se još tumačiti s pomoću grčke riječi *laos* koja označava 'narod'. U Starom zavjetu znači 'Božji narod, posvećen narod', te je u suprotnosti s izrazom *ta ethne* koja označava 'profane narode'. ⁴¹ Starozavjetni tekstovi razlikuju svećeništvo od običnog puka, gdje stoji da samo onaj tko je rođen u Levijevu ⁴² plemenu postaje svećenik. Ali Novi zavjet u klasičnom smislu ne poznaje podjelu između laičkog i svećeničkog staleža. ⁴³

Sabor gleda na laikat kao nešto što je unutar Crkve i stalno u njoj, a ne nešto vanjsko, drugotno. Smatra ga njezinim bitnim elementom, te oni tvore Crkvu kao poseban stalež. ⁴⁴ Ono bitno što određuje laike jest njihova svjetovna narav, te se bave svjetovnim i vremenitim stvarima. Vođeni evanđeoskim duhom, drugima otkrivaju Krista svjedočanstvom svojeg života, vjerom, nadom i ljubavlju (usp. LG, 31.). Sabor posebno ističe brak i obitelj kao odličnu školu apostolata laikata, gdje se od početka može prenositi evanđelje. U odnosu laika i hijerarhije trebaju biti obiteljski odnosi. Gdje ministerijalno svećeništvo pruža laicima duhovna dobra, sakramente, pouku o vjeri, vodstvo, a laici odgovaraju poslušom pastirima Crkve i sudjeluju u službama Crkve, savjetuju, iznose mišljenja pastirima, mole za njih i materijalno im pomažu (usp. LG, 38.). Duh Sveti daje posebne darove, karizme, vjernicima i ima

⁴⁰ M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Zagreb, 1976., 241.

⁴¹ LJ. MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, Zagreb, 1987., 8.

⁴² *Levi*, heb. ('odan, vjeran, privržen'); prema Bibliji treći Jakovljevi sin, praotac istoimenog plemena; plemenu Levi pripadali su Mojsije, njegov brat Aron, svećenici i leviti.

⁴³ T. TOPČIĆ, *Dužnosti i prava vjernika laika u Crkvi*, 9.

⁴⁴ Usp. R. BRAJČIĆ i suradnici, *Dogmatska konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, 490.–491.

pravo i dužnost da se njima koristi u Crkvi i svijetu na dobro ljudi i izgradnju Crkve (usp. AA, 3.). Ciljevi su apostolata evangelizacija, posvećivanje i karitativna djelatnost (usp. AA, 6. – 8.). U svojoj formaciji laici trebaju ispunjavati misiju Krista i Crkve tako da žive svoju vjeru.

2.1. Obveze i prava vjernika laika

O obvezama i pravima vjernika laika progovara Zakonik kanonskog prava iz 1983. u kann. 224. – 231. Zakonik time progovara o najvećoj skupini Božjeg naroda i donosi teološki vid s obzirom na vjernike laike. Na te je kanone utjecao Drugi vatikanski sabor i njegovo naučavanje o laicima, drugim teološkim znanostima i povijesti Crkve. To je naučavanje potrebno danas jer se položaj vjernika laika u Crkvi osjeća pasivnim i nisu toliko uključeni kako bi mogli biti na temelju sakramenta krštenja i potvrde. U odlučivanju imaju samo savjetodavni, ali ne i odlučujući glas u crkvenim vijećima, nego odlučuju samo klerici u suradnji s vjericima laicima. U crkvenoj vlasti, upravljanju ili jurisdikciji mogu samo surađivati.⁴⁵

Ipak se vidi da se crkvene strukture i kanonsko pravo stalno obnavljaju, te se vjernici laici sve više uključuju u Kristovu trostruku službu. No postoje problematike koje sprječavaju jednakost kršćana da imaju jednake obveze i prava između obaju spolova u Crkvi. Zahvaljujući Drugom vatikanskom koncilu laici imaju više prostora u crkvenom uređenju i u izgradnji zajednice. Ona mora biti usmjerena prema spasenju duša i poboljšanju prema Kristovoj zapovijedi ljubavi prema svima. Zbog toga što je Crkva i vidljivi društveni organizam (LG, 8.), svi vjernici laici zajedno s pastirima na svoj način uređuju i svom redu prema pravnim propisima djeluju u Kristovim trima službama.⁴⁶ Poziv je svakog vjernika laika (*christifideles laici*) u Crkvi da uređuje vremenite stvari prema božanskom planu.

⁴⁵ Usp. J. BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, Split, 2005., 75.–76.

⁴⁶ Usp. isto, 77.–78.

2.1.1. *Sudjelovanje u apostolatu i misijama*

Kanon 225., § 1.: »Laici, budući da ih, kao i sve vjernike, Bog po krštenju i potvrdi određuje za apostolat, imaju opću obvezu i pravo, bilo pojedinačno bilo povezani u društva, raditi na tome da svi ljudi na svemu svijetu upoznaju i prihvate božansku poruku spasenja; ta obveza to više obvezuje u onim okolnostima u kojima samo preko njih ljudi mogu čuti evanđelje i upoznati Krista.«

Tim se kanonom naglašava da apostolat i misije nisu obvezne samo za klerike i za članove posvećenog života, nego su na to pozvani i laici. Laici su krštenjem postali Kristovi svjedoci u svijetu i time su dio Božjeg naroda. Njihova je posebna zadaća da donose i tumače evanđelje ondje gdje su klerici i članovi posvećenog života spriječeni. No većina vjernika laika ne može raditi na općem planu. Zato se mogu posvetiti svom mjestu i poslu koji u društvenom životu i politici njima pripadaju.

»Vjernike laike posebno djelovanje obvezuje u okolnostima, kada ljudi samo preko njih mogu čuti Evanđelje i upoznati Krista. Mnoštvo je takvih prilika i mogućnosti: radno mjesto, putovanje, vladini uredi, škole, sredstva komunikacije, itd.«⁴⁷

O apostolatu posebno progovara *Lumen gentium* koji govori:

»Apostolat je Laika sudjelovanje u samoj spasiteljskoj misiji Crkve, i za taj su apostolat svi određeni od samog Gospodina po krštenju i potvrdi. Po sakramentima se pak, osobito po euharistiji, daje i hrani ona ljubav prema Bogu i ljudima koja je duša svega apostolata. Laici su posebno za to pozvani da Crkvu učine prisutnom i djelatnom u onim mjestima i prilikama gdje ona sama po njima može postati sol zemlje.« (LG, 33.).

⁴⁷ P. PRANJIC, *Božji narod. II. knjiga Zakonika kanonskog prava; kanoni 204 – 746 s komentarom*, Sarajevo, 2012., 41.

Pravo evangelizacije temelji se na sudjelovanju laika u zajedničkom poslanju Crkve i ono pripada svim vjernicima. Hijerarhija na pitanje prava laika na apostolat odgovara brojnim funkcijama koje su usmjerene na ispunjenje obveza i prava:

- a) ponudom načela, nauka i teološke argumentacije apostolata
- b) osiguravanjem instrumenata i potpore koja omogućuje njihovu djelotvornost
- c) koordiniranjem apostolskog djelovanja nadahnjujući se u euharistijskom zajedništvu i zajedničkim dobrom
- d) osiguranjem provedbe crkvenog nauka i pravnih odredbi koje reguliraju apostolsko djelovanje.⁴⁸

Apostolat laika u naviještanju evanđelja mora biti pod vodstvom hijerarhije jer je sama Crkva hijerarhijski uređena. Kršćanski apostolat ne smije biti monopol posvećenih službenika ili redovnika, nego vjernici surađuju u hijerarhijskom apostolatu i imaju pravo posvetiti se aktivnom apostolatu svojim pothvatima. Neki su od njih: svjedočenje kršćanskim naukom života, usmeno i pismeno širenje kršćanskog nauka, osobno savjetovanje, privatni razgovori, kršćanski način obiteljskog života, kristijanizacija zanimanja, rada, sporta, odlazak u misije, suradnja u župi, udruživanje s drugim osobama sa svrhom obavljanja apostolata.⁴⁹

U *Ad gentes* govori se o laičkom apostolatu u misijskoj djelatnosti Crkve i ono tvrdi da je glavni zadatak »svjedočiti Krista, što moraju vršiti životom i riječju u obitelji, u svom društvenom krugu i na području svoga zvanja« (AG, 21.).

2.1.2. Usavršavanje vremenitih stvari evanđeoskim duhom

Kanon 225., § 2.: „Ta ih posebna dužnost također obvezuje da, svatko dakako prema svojem položaju, evanđeoskim duhom prožimlju i usavršavaju poredak vremenitih stvari i da tako osobito u obavljanju tih poslova i u vršenju svjetovnih zadaća svjedoče za Krista«.

⁴⁸ J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, Zagreb, 2009., 31.

⁴⁹ Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, 32.

Laički je vid apostolata svjetovan, te izgrađuje ovozemaljsku državu. Od kleričkog se razlikuje ne toliko pod sociološkom koliko pod teološkim vidom.⁵⁰ Laici obavljaju svoje funkcije u svjetovnom društvu prema svojim mogućnostima koje odgovaraju njihovu položaju. Odnosi se na obitelj, društvo, javne ustanove, sredstva društvenog priopćavanja, međunarodne odnose, kulturu, znanost, tehniku, umjetnost i na sve ljudske djelatnosti.⁵¹ Zahvaljujući vjerskoj slobodi laici mogu imati slobodni laički apostolat.

Prema *Gaudium et spes* »Laici, koji aktivno sudjeluju u čitavom životu Crkve, ne samo da su dužni prožimati svijet kršćanskim duhom nego su dužni da u svemu, i to usred ljudskog društva, budu Kristovi svjedoci.« (GS, 43.). Kako bi mogli biti Kristovi svjedoci u svijetu, propisuje se da »Navjestitelji Božje riječi neka vjernicima prije svega izlažu ono što treba vjerovati i činiti na slavu Božju i za spasenje ljudi« (kan. 768., § 1.); vjernike treba poučiti da, kada obavljaju svjetovne poslove i zadaće, vode računa »o obvezama koje imaju ljudi povezani u društvo, kao i o uređenju vremenitih stvari prema redu koje je utvrdio Bog.« (Kan. 768., § 2.). »Na laike spada po njihovom pozivu da traže kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu« (LG, 31.), a na temelju toga evangelizacija i posvećivanje vremenitih stvari specifična je misija laika i poziv koji ga obilježava kao nijednu drugu funkciju unutar Crkve i u službi hijerarhije. Zbog darova koje je primio, laik postaje svjedok i oruđe Crkve s pomoću kojih se provode misije. Dužnost evangelizacije naziva se još i evanđeoska obveza i ona mora biti slobodna, te ne smije biti prinudna. Crkva ne može nalagati svjetovne propise jer bi to bilo nametanje. Hijerarhija je nadahnuta i uvjetovana evanđeoskim načelima koja su valjana za spasenjsku ulogu Crkve i svakoga tko prihvaća Božje kraljevstvo.⁵²

⁵⁰ Usp. J. BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, 83.

⁵¹ Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, 33.

⁵² J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, 34.

2.1.3. Uloga oženjenih i udanih u izgradnji Božjeg naroda

Kanon 226., § 1.: »Oni koji žive u ženidbenom staležu imaju prema svojem pozivu osobitu dužnost preko ženidbe i obitelji raditi na izgradnji Božjeg naroda«.

Obitelj je prema *Gaudium et spes* škola gdje se izgrađuje potpunija čovječnost. Ona mora biti živa slika Crkve na ovom svijetu i predstavlja zajednicu koja vjeruje, evangelizira, vodi dijalog s Bogom i u službi je čovjeka⁵³. Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Familiaris consortio* naglasio je četiri temeljne zadaće obitelji: stvaranje zajednice osoba, služenje životu, sudjelovanje u razvoju društva i sudjelovanju u životu i poslanju Crkve (usp. FC, 17.). Njihovo ispunjenje ovisi o suradnji muškarca i žene te o odgovornosti ženidbenih drugova i kršćanske obitelji.

Bračna zajednica izgrađuje Crkvu i društvo tako što kršćanski odgajaju svoju djecu, brane dostojanstvo i zakonitu autonomiju obitelji. Obitelj se naziva i »malom crkvom« (AA, 11.), gdje se vidi veliko otajstvo ono koje je između Krista i Crkve. Ženidba je zbog toga povezana kao što je Krist povezan s Crkvom, te, ako se takav život pravilno živi, pomaže pravilnom životu u Crkvi i društvu. Ženidbeni odnos predstavlja sakrament koji ženidbene drugove (supruge) spaja i na vidljiv način predstavlja vezu koja postoji između zemaljske stvarnosti i otajstva spasenja, most koji je uspostavljen između crkvene i svjetovne zajednice.⁵⁴ Dužnost ženidbe i obitelji obveza je moralne, a ne pravne naravi. Obitelj ima slobodu koja onemogućuje Crkvi da formulira obveze u pravnom smislu, a neke su od njih: sloboda rađanja i odgajanja potomstva, sloboda roditelja i djece u njihovu međusobnom odnosu u pogledu vjerskog života. Roditeljstvo nije samo prirodan čin produljenja ljudske vrste, već ono daje nove udove Tijelu Kristovu povećavajući broj osoba za spasenje.⁵⁵

⁵³ IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio (Obiteljska zajednica). Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1997.

⁵⁴ Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, 46.

⁵⁵ Usp. isto, 46.

2.2. Sudjelovanje laika u naučiteljskoj službi

Konkretno sudjelovanje vjernika laika o službama i zadaćama evangelizacije potvrđeni su u kan. 229.:

»§ 1. Laici, da bi bili u stanju živjeti po kršćanskom nauku i da bi ga i sami mogli naviještati i braniti, ako je potrebno, te da bi mogli sudjelovati u vršenju apostolata, imaju obvezu i pravo da nauče taj nauk, svatko prema svojoj sposobnosti i svojem položaju.

§ 2. Imaju također pravo steći ono potpunije znanje u svetim znanostima koje se predaje na crkvenim sveučilištima i fakultetima ili na učilištima religijskih znanosti, pohađati na njima predavanja i postizati akademske stupnjeve.

§ 3. Isto tako, prikladni su da od zakonite crkvene vlasti prime nalog da poučavaju u svetim znanostima ako udovoljavaju propisima o traženoj sposobnosti.«

Kršćanski je nauk nauk usavršavanja i evanđeoskih savjeta, a stjecanje određenog stupnja nauka pridonosi da vjernici laici odgovore pozivu na svetost. Što je viši stupanja stečenog kršćanskog nauka, to je veća mogućnost da se kvalitetnije naviješta i brani nauk. Kanon 229., § 1., postaje instrument širenja i sredstvo poticanja, obogaćenja i djelovanja da se božanska poruka spasenja širi.⁵⁶ Time se osposobljavaju laici da budu djelotvorni u različitim područjima kršćanskog apostolata. Prema tomu vjernici imaju pravo održavati vlastiti obred i slijediti svoj oblik duhovnog života, no ono zahtijeva kvalificirane spoznaje koje se mogu steći samo ako nauče kršćanski nauk. Kanon 229., § 1., inzistira da vjernici laici steknu religioznu kulturu i postanu sposobni navjestitelji kršćanskog nauka, te, ako je moguće, aktivno sudjeluju u apostolatu. Cjelovita formacija vjernika laika provodi se pod svim vidovima: ljudskim i vrhunaravnim, duhovnim i doktrinarnim, liturgijskim i

⁵⁶ Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, *Bogoslovska smotra*, 75. (2005.), 1., 321.

apostolskim.⁵⁷ Sam kršćanski nauk mora bit u skladu sa sposobnostima i uvjetima koje vjernik laik posjeduje, te da razvija mentalne, duhovne i intelektualne sposobnosti, ali ostavlja mogućnost za višim stupnjem stjecanja kršćanskog nauka.

U kan. 229., § 2., stoji da laici imaju pravo pohađanja predavanja na crkvenim sveučilištima i fakultetima, učilištima religijskih znanosti i postizanje akademskih stupnjeva. Na to su pozvani svi vjernici laici koji posjeduju svjedočanstvo, sposobnosti da usvoje plan studija, provode moralni život i imaju završene prethodne potrebne studije ili škole.⁵⁸ Akademski stupnjevi stječu se po samom pravu, te, ako su valjano stečeni, ne mogu se oduzeti crkvenom kaznom. Vjerniku laiku može se zabraniti da predaje na teološkom fakultetu, ali se ne mogu oduzeti akademski stupnjevi.⁵⁹

Kanon 229., § 3., govori o općoj pripadnosti da po mandatu mjerodavne vlasti poučavaju o svetim disciplinama, te je potrebno da se poučava u ime Crkve tako da ona sama bude viđena i prezentirana u naučavanju.⁶⁰ Mjerodavna vlast izabire i imenuje nastavnike, a Apostolska stolica i biskupska konferencija donose opće odredbe prema kojima se imenuju kandidati.

2.2.1. Službe laika u naviještanju Božje riječi

Službe koje laici mogu obavljati jesu služba čitača, tumača, pjevača (kan. 230., § 1. – 2.), a u određenim okolnostima mogu propovijedati (kan. 766.) i predvoditi službu riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika (kan. 230., § 3.; 1248., § 2.). Služba čitača označava čitanje Svetog pisma na liturgijskom skupu⁶¹, s izuzetkom evanđelja. Oni postaju navjestitelji Božje riječi i surađuju u primarnoj zadaći Crkve.

Zadaća čitača očituje se u samom obredu gdje biskup izgovara ove riječi:

⁵⁷ Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, 321.

⁵⁸ Usp. isto, 322.

⁵⁹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo 2004., 95.

⁶⁰ Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, 323.

⁶¹ Usp. SC, 35. Služba čitača ne iscrpljuje se pravilnim i dobrim čitanjem, nego teži da bude uvijek u službi naviještanja. Riječ je ona koja definira i usmjerava službu čitača.

»Iznosit ćete riječ Božju na liturgijskom skupu, poučavat ćete djecu i odrasle u vjeri, da bi dostojno primali sakramente. Naviještat ćete poruku spasenja ljudima koji je još ne poznaju«. ⁶²

Ta se služba ne treba nalaziti samo u prostoru slavljenja, nego i u konkretnom životu zajednice. Sljedeća je služba koju mogu obavljati propovijedanje na koje ih za suradnju može pozvati mjerodavna vlast. Prema Zakoniku, ako laik propovijeda u posvećenom prostoru, ima karakter izvanrednosti uz tražene uvjete »ako bi to u određenim okolnostima zahtijevala potreba ili u pojedinačnim slučajevima savjetovala korist« (kan. 766.). U situaciji kada nedostaje svećenika i đakona, vjernici laici mogu predvoditi službu riječi na nedjeljnim okupljanjima bez svećenika prema kan. 230., § 3. i kan. 1248., § 2. Obavljanje takve službe traži posebno ovlaštenje od biskupa koji mora donijeti potrebna objašnjenja o trajanju, mjestima, uvjetima i odgovornom prezbiteru (župniku). ⁶³ Takva vrsta nedjeljnog slavlja bez svećenika izvanredne je naravi i njezino je rješenje privremeno.

2.2.2. Služba laika u katehetskom poučavanju

Katehetsko poučavanje definira se kao naučavanje kršćanskog nauka organski i sustavno s ciljem odgajanja vjernika za puninu kršćanskog odgoja. ⁶⁴ Cilj je kateheza da poučavanjem vjernika o nauku i iskustvu kršćanskog života vjera bude živa, jasna i djelotvorna (kan. 773.). Kanon 774. govori da »Briga o katehizaciji, pod vodstvom zakonite crkvene vlasti, tiče se svih članova Crkve, svakoga prema njegovu dijelu«. Svatko prema svom vlastitom izboru, uvjetima dobi i života, darovima i karizmama može provoditi katehetsko poučavanje. Veliku ulogu ima obiteljska kateheza jer ima nezamjenjivi karakter. Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Catechesi tradendae* o njoj progovara: »Katehetski rad u obitelji ima posebni karakter i u izvjesnom je smislu nezamjenjiv«. ⁶⁵ Uz župnika, koji je po službi pozvan i ima obvezu za

⁶² Rimski pontifikal. Postavljanje čitača, br. 4.

⁶³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi*, čl. 7., § 1.

⁶⁴ IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica*, br. 18., Zagreb, 1994., 19.–20.

⁶⁵ Isto, 68.

izobrazbu odraslih i mladih, pozvani su i vjernici laici, osobito katehete laici da pomognu obavljati katehetsku službu (kan. 776.). Potrebno je da u svakoj partikularnoj Crkvi bude određeni broj vjernika laika koji su javno priznati, trajno se posvećuju katehezi te zajedno sa svećenicima i biskupom pridonose oblikovanju kateheze.⁶⁶ Mjesta gdje se može provoditi kateheza jesu kršćanska zajednica, obitelj, katekumenat, župa, katolička škola, udruge, pokreti, skupine vjernika, bazične crkvene zajednice, te se posebno ističe školski vjeronauk na kojemu vjeroučitelji imaju nezamjenjivu ulogu.⁶⁷ Prema kan. 780. »neka se mjesni ordinariji brinu da se katehete prikladno pripravlja za propisno obavljanje svoje zadaće, da im se naime omogućuje trajna izobrazba, da dobro upoznaju crkveni nauk i da teoretski i praktično nauče pravila vlastita odgojnim znanostima«. Izobrazba kateheta omogućuje svjesno, požrtvovno i brižljivo obavljanje službe, te sama kateheza ovisi o izobrazbi koju je primio.

2.3. Laik-nastavnik u kršćanskom odgoju

Vjernik laik koji obavlja zvanje učitelja ili profesora u školi mora biti svjestan da sudjeluje u naučiteljskom i posvetiteljskom poslanju Crkve, te je dužan dati svjedočanstvo i navještaj vjere u školi.⁶⁸ Ima posebnu odgovornost u katoličkim školama jer prima mandat mjerodavne crkvene vlasti i njegova se pouka mora temeljiti na načelima katoličkog nauka (kan. 800., 803.). Bitno je da se nastavnici moraju odlikovati pravim naukom i čestitim životom (kan. 803., § 2.). Na katoličkim sveučilištima trebaju se imenovati nastavnici »koji se osim znanstvenom i odgojiteljskom sposobnošću odlikuju i cjelovitošću nauka i čestitošću života i da se, ako nedostaje to što se zahtijeva, uklone sa službe, uz obdržavanje načina postupanja koji je određen statutom« (kan. 810.).

Nastavnike vjerske pouke, tj. vjeroučitelje, imenuje dijecezanski biskup ili ih uklanja ako to zahtijeva razlog vjere ili ćudoređa (kan. 805.). On sustavno i cjelovito

⁶⁶ Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, 330.

⁶⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, br. 253.–264., Zagreb, 2000., 208.–221.

⁶⁸ Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, 332.

upoznaje ljude s vjerom i podučava temeljnim postavkama vjere i ljudskim vrednotama koje su primjerene dobi učenika. Vjeroučitelj mora posjedovati teološko-katehetsku, psihološko-pedagošku i didaktičko-metodičku spremu za odgojno obrazovni rad u školi.⁶⁹

U Ugovoru o suradnji na području odgoja i kulture stoje temeljne odrednice identiteta i statusa vjeroučitelja:

»1. Katolički vjeronauk u školama predaju kvalificirani vjeroučitelji koji su po sudu crkvene vlasti prikladni za to i koji zadovoljavaju odgovarajuće odredbe zakonodavstva Republike Hrvatske, pridržavajući se svih dužnosti i prava koji iz toga proizlaze.

2. Vjeroučitelj mora imati ispravu o kanonskom mandatu koji je izdao dijecezanski biskup. Opoziv mandata nosi sa sobom neposredni gubitak prava na predavanja katoličkog vjeronauka.

3. Vjeroučitelji su članovi, sa svim učincima, nastavničkog zbora u osnovnim i srednjim školama, odnosno odgojiteljskog zbora u predškolskim ustanovama«. ⁷⁰

Vjeroučitelj podučava djecu vjeri te radi na sustavnom upoznavanju, čuvanju i razvijanju vjerskoj i kulturnog identiteta. Ima zadaću tumačenja temeljnih vrijednosti kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, dostojanstvo i autonomija ljudske osobe.⁷¹

Nastavnici, tj. profesori teoloških disciplina na katoličkim sveučilištima, crkvenim sveučilištima i fakultetima, u službi su objavljene istine koju je Krist povjerio Crkvi. Oni se još nazivaju i laik-teolozi. Mjerodavna vlast kod izbora i imenovanja mora provjeriti posjeduju li sposobnosti i akademske stupnjeve. Prema kann. 212. i 218., kada posvećeni pastiri proglase učitelja vjere, postaju svjesni svoje odgovornosti i obveze slijeđenja s kršćanskom poslušnošću, te imaju slobodu istraživanja i razboritog iznošenja svojeg mišljenja uz poštovanje prema crkvenom

⁶⁹ Usp. isto, 333.

⁷⁰ Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, čl. 3.

⁷¹ Usp. T. TOPČIĆ, *Dužnosti i prava vjernika laika u Crkvi*, 126.–127.

učiteljstvu. Teolog se poziva na Božju riječ i tradiciju. Zbog toga mora biti u zajedništvu s učiteljstvom. Učiteljstvo je primilo božanski nalog za naviještanje evanđelja, čuvanje cjelovitosti i branjenje vjere Božjeg naroda.⁷²

2.4. Obitelj i kršćanski odgoj djece

Obitelj se u ranom kršćanstvu nazivala 'kućnom Crkvom', te se taj naziv vraća u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium*: »U toj Crkvi, koja bi se moga nazvati kućnom...« (LG, 11.). *Evangeliu nuntiandi* obvezuje da se evanđelje prenosi novoj generaciji i da obitelj mora biti mjesto odakle ono zrači (EN, 71.). Time se poistovjećuje s onim što se događa u općoj Crkvi i što se treba događati u 'kućnoj Crkvi', a to je prenošenje radosne vijesti, koju Bog povjerava obitelji i Crkvi. Obitelj, kao i sakramenti krštenja, potvrde i svetog reda, ima trostruku službu:

1. Naviještanje se događa time što su supružnici svjedoci vjere jedno drugome, prihvaćaju svoj život kao put vjere, svojoj su djeci prvi navjestitelji evanđelja.
2. Slavljenje Boga, kućno svetište, osobna, supružnička i obiteljska molitva, prinošenje svega što čini njihov život, euharistija, opraštanje... vidovi su bračnoga i obiteljskog života.
3. Od krštenja pa po ostalim sakramentima ucijepljen je vjernik u Božji svećenički narod, posebice i sakramentom ženidbe iz kojeg proizlaze specifične zadaće.⁷³

Obiteljskom formacijom u vjeri kršćanski brak i obitelj grade Crkvu. Služba koju kršćanski bračni drugovi i roditelji ispunjavaju za evanđelje bitno je crkvena i ulazi u okvir čitave Crkve kao zajednice koja je evangelizirana i koja evangelizira.⁷⁴ Katekizam Katoličke Crkve govori da

⁷² Usp. J. ŠALKOVIĆ, Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, 335.

⁷³ Usp. P. ARAČIĆ, I. DŽINIĆ, *Mladi roditelji o Bogu, Crkvi i odgoju*, Đakovo, 2013., 139.

⁷⁴ Usp. isto, 140.

»dva sakramenta, sveti red i ženidba, usmjereni su k spasenju drugih. A ako pridonose i osobnom posvećenju, to biva po služenju što se iskazuje drugima. Ovi sakramenti daju posebno poslanje u Crkvi i služe za izgradnju Božjeg naroda« (KKC, 1535.).

Zakonodavac daje veliku važnost roditeljima u kanonskom uređenju i navodi da »imaju veoma tešku obvezu i pravo da ih odgajaju; zato je dužnost ponajprije kršćanskih roditelja da se brinu za kršćanski odgoj djece prema nauku predanom od Crkve« (kan. 226., § 2.). Pojam *odgoj* u kan. 226., § 2., treba se shvatiti cjelovito, te roditelji trebaju osigurati cjelokupni odgoj ljudske osobe razvijajući skladno djetetove tjelesne, intelektualne, kulturne, moralne i vjerske darove, pomažući djeci u stjecanju osjećaja odgovornosti, usmjeravajući ih na pravilno korištenje slobode, djelatno i dinamično sudjelovanje u društvenom životu.⁷⁵ Deklaracija *Gravissimum educationis* donosi poimanje katoličkog nauka o odgoju:

»Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju vrlo tešku obvezu da ih odgajaju, i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takve važnosti, da se teško može čim drugim zamijeniti. Obitelj je stoga prva škola...« (GE, 3.).

Vjerski odgoj u obitelji izrazito je važan jer je to prvi dodir djece s vjerom u obiteljskom okruženju. Roditelji imaju obvezu katehetskog poučavanja jer su pozvani odgajati djecu u vjeri i praksi kršćanskog života. Imaju pravo i dužnost da odaberu najprimjerenija sredstva za odgoj svoje djece (kan. 793., § 1.). Mogu slobodno izabrati škole za svoju djecu i dužnost je države da brani tu slobodu odgovarajućom gospodarskom pomoći uz poštovanje ujednačene pravednosti (GE, 6.). Zakonik potiče roditelje da izaberu one škole koje osiguravaju katolički odgoj (kan. 298.). Škola ne zamjenjuje obitelj, nego je njezina uloga samo pomoćna, upotpunjujuća, jer sami roditelji nisu u stanju pružiti djeci potpun odgoj.⁷⁶ Ne smije se zanemariti

⁷⁵ Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, 47.

⁷⁶ Usp. isto, 51.

nazočnost roditelja u školi i oni moraju slijediti pouku koja se daje njihovoj djeci, imati kontakte s nastavnicima.

3. Pravo vjernika na udruživanje

Od početka kršćanstva u Crkvi postoje udruge, bratovštine, skupine vjernika sa svojim zadaćama i obvezama. Pravo na udruživanje jedno je od temeljnih ljudskih prava, stoga Crkva naglašava ljudsku društvenost i, naravno, pravo čovjeka na udruživanje. Do Drugog vatikanskog koncila pravo na udruživanje gledalo se samo s antropološkog motrišta, a tek nakon 13. studenoga 1920. godine u dekretu koncilске kongregacije pojavio se otvoreniji stav prema tom pravu.⁷⁷ Drugi vatikanski koncil daje novo vrednovanje uloge laika u Crkvi kao *communio* (zajedništvu), te je ono polazišna točka za govor o pravu na udruživanje. U koncilskom dokumentu o apostolatu laika nalazi se tvrdnja da »čuvajući dužnu vezu s crkvenim autoritetom, laici imaju pravo osnivati udruženja, voditi ih i pristupati onima koja postoje«. ⁷⁸ Koncil naglašava da je čovjek socijalne naravi i takav udruženi apostolat znak je zajedništva i jedinstva Crkve u Kristu. Vjernici su krštenjem pritetjelovljenji Kristu i pozvani su, prema svom položaju, obavljati poslanje koje im je Bog povjerio.

3.1. Dokumenti Drugog vatikanskog koncila o udruženju laika

Dokumenti naučavaju o udruženjima u novom svjetlu i promišlja se o njima na ekleziologiji zajednice prikazujući ih kao znak otajstva Crkve. Društva jačaju jedinstvo praktičnog života članova i njihove vjere i služe ispunjenju misije Crkve prema svijetu, a njihova apostolska vrijednost ovisi o njihovoj usklađenosti s ciljevima Crkve, o kršćanskom svjedočenju i evanđeoskom duhu svakog pojedinog člana i cijelog udruženja.⁷⁹

⁷⁷ Usp. K. ČAVAR, Vjernička društva – pravo vjernika na udruživanje u Zakoniku iz 1983., *Magistra ladertina*, 9. (1.).

⁷⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika* (= AA), br. 19.

⁷⁹ Usp. K. ČAVAR, Vjernička društva – pravo vjernika na udruživanje u Zakoniku iz 1983, 9.

Dogmatska konstitucija *Lumen gentium* osvjetljuje ulogu vjernika laika na temelju sakramenta krštenja. Prvenstvo se daje Božjem narodu u cjelini i vjernika se prepoznaje kao subjekt poslanja. Sabor nije dao definiciju pojma vjernik laik, nego je razvio područje njegova djelovanja u poslanju Crkve preuzimajući obveze koje ima vjernik kršćanin. Naglašava da je apostolat laika usmjeren prema vremenitim stvarima i posvećenju svijeta, jer žive u svijetu (LG, 31.). Laici traže Božje kraljevstvo baveći se vremenitim stvarima i uređuju ih po Bogu. U društvenom i obiteljskom životu poput kvasca pridonose posvećenju svijeta vođeni evanđeoskim duhom i otkrivaju Krista svjedočanstvom života, vjerom, nadom i ljubavlju.⁸⁰ *Lumen gentium* naglašava odnos laika s hijerarhijom, pastirima Crkve. Laici mogu surađivati u životu Crkve s pomoću apostolata i evangelizacije u svijetu. Autonomija i odgovornost ne pripadaju samo hijerarhiji, nego i laicima u njihovim područjima djelovanja. Laici surađuju s hijerarhijom tako što iznose mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve i preko ustanova koje je Crkva ustanovila.⁸¹ Uzajamno priznavanje između laika i pastira donosi korist za Crkvu pa tako Crkva uspješnije obavlja svoju misiju u svijetu.

U dekretu *Apostolicam actuositatem* naglašava se važnost vjerskih društava zbog toga »što apostolat, bilo u crkvenim zajednicama bilo u nekim drugim sredinama, najčešće zahtjeva da bude ostvaren zajedničkim zalaganjem, pogađa opći mentalitet i socijalne uvjete onih kojima se bavi, gdje jedino čvrstim povezivanjem snaga mogu postići ciljevi suvremenog apostolata i valjano obraniti njegove vrednote« (AA, 18.). Pravo vjernika na udruživanje uvjetovano je odnosom s hijerarhijom koja mora njegovati apostolat laika, davati načela i duhovnu pomoć, uređivati obavljanje tog apostolata na opće dobro Crkve i bdjeti da se poštuju doktrina i red (AA, 24.). Dijecezanski biskupi trebaju promicati društva koja izravno ili neizravno idu za nadnaravnim ciljevima: da se svima naviješta evanđelje, promiče kršćanski nauk i javno bogoštovlje, da se ostvare socijalni ciljevi i obavljaju djela

⁸⁰ Usp. K. ČAVAR, Vjerska društva – pravo vjernika na udruživanje u Zakoniku iz 1983., 11.

⁸¹ Usp. isto, 12.

apostolata.⁸² Dekret govori kako udruženi apostolat ističe da vjernik pokazuje svoju pripadnost Crkvi udružujući se u apostolatu (AA, 18.).

3.2. Zakonik kanonskog prava o udruženju laika

Zakonik ističe pravo svakog vjernika da se slobodno udruži zbog zajedničkih ciljeva i da raste u vlastitom kršćanskom pozivu. Svojim je odredbama otvorio vrata novim oblicima udruživanja vjernika. U kan. 210. stoji univerzalni poziv na svetost i neophodnost promicanja rasta Crkve. Pravo na udruživanje sudjelovanje je u službi upravljanja jer predstavlja spontani način organiziranja Božjeg naroda te može imati utjecaj na strukturu i pastoral Crkve.⁸³ Društva vjernika trebaju držati usku vezu s hijerarhijom. O tome govore kann. 298. – 311., gdje stoji da moraju biti podložna nadzoru crkvene vlasti, a Crkva mora voditi brigu da se u njima čuva cjelovitost vjere i ćudoređa. Crkva je dužna poštovati autonomiju i identitet svakog pojedinog društva radi traženja ravnoteže između slobode vjernika i zadaće hijerarhije.⁸⁴

3.2.1. Narav i svrha društava

Kanon 298., § 1., govori da »u crkvi ima društva različitih od ustanova posvećenog života i družba apostolskog života u kojima vjernici, bilo klerici bilo laici zajedno, zajedničkim djelovanjem teže za njegovanjem savršenijeg života ili promicanjem javnog bogoštovlja ili kršćanskog nauka ili drugih djela apostolata, kao što su pothvati evangelizacije, vršenje djela pobožnosti ili dobrotvornosti te prožimanje vremenitog reda kršćanskim duhom«.

Potrebno je da se vjericima preporučuje sudjelovanje i pomaganje u djelima laičkog apostolata. Cilj je da teže za ostvarenjem socijalnih potreba i da čine djela pobožnosti i ljubavi prema bližnjem. Ciljeve koji se trebaju postići navodi AA, 5. – 7.: evangelizacija i posvećivanje, kršćansko oživljavanje vremenitog reda i karitativna djelatnost.

⁸² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa*, br. 17.

⁸³ Usp. K. ČAVAR, *Vjernička društva – pravo vjernika na udruživanje u Zakoniku iz 1983.*, 16.

⁸⁴ Usp. isto, 18.

3.2.2. Prava vjernika

Kanon 299. navodi da vjernici mogu slobodno sklopiti privatan ugovor i osnovati društva kako bi se postigle svrhe. Takva se društva nazivaju privatna, koje crkvena vlast hvali i preporučuje. U Crkvi se ne priznaje nijedno privatno vjerničko društvo, osim ako je mjerodavna vlast pregledala njegov statut. Ta odredba poštuje dostojanstvo ljudske osobe i neotuđivo pravo svakog vjernika.

3.2.3. Nadležna vlast za osnivanje

Kanon 301., § 1.: »Pravo je samo mjerodavne crkvene vlasti da osniva vjernička društva koja sebi postavljaju za svrhu da prenose kršćanski nauk u ime Crkve ili da promiču javno bogoštovlje, ili koja imaju druge svrhe kojih je ostvarenje po svojoj naravi pridržano istoj crkvenoj vlasti«.

Zakonik traži zahvat mjerodavne vlasti za tri vrste društva kojima je svrha kršćanski nauk, bogoštovlje i ono što je po svojoj naravi pridržano Crkvi.⁸⁵

3.2.4. Statuti društava

Kanon 304., § 1.: »Sva vjernička društva, bilo javna bilo privatna, nazivala se bilo kojim naslovom ili nazivom, neka imaju svoj statut, kojima neka se utvrde svrha društva ili društvena zadaća, sjedište, upravljanje i uvjeti potrebni za učlanjenje i kojim neka se odrede načini djelovanja, vodeći računa o potrebi ili koristi mjesta i vremena«.

Potrebno je da svako društvo ima uredbe po kojima se ravna, znati tko ih vodi, na koji se način primaju ili otpuštaju članovi i od čega se društvo uzdržava.

⁸⁵ Usp. P. PRANJIC, *Božji narod. II. knjiga Zakonika kanonskog prava; kanoni 204 – 746 s komentarom*, 118.

3.3. Javna vjernička društva

Mjerodavnu vlast za osnivanje javnih društva ima Sveta Stolica za opća i međunarodna društva, biskupska konferencija na svojem području za narodna društva, te dijecezanski biskup za svoju biskupiju (usp. kan. 312.). Javno društvo postaje pravna osoba samom odlukom kojom ga crkvena vlast osniva i prima i kada ostvaruje u ime Crkve poslanje koje si postavlja. Nakon što im je priznata pravna osobnost, nadležna vlast odobrava im statute i sve naknadne dorade, izmjene ili dopune. Statut društva mora imati odredbu o odgovornoj osobi bez obzira na to koji naslov nosi: predstojnik, voditelj, upravitelj, direktor.⁸⁶ Crkvena vlast ima nadležnost potvrditi voditelja. Narav, svrha i statuti društva određuju djelatnosti i težnju za pothvatima, protkanu duhom i karizmom osnivača.⁸⁷ Član društva ne može biti onaj tko javno odbaci katoličku vjeru, otpadnik je od crkvenog zajedništva, udaren je izrečenim ili proglašenim izopćenjem. No, ako upisani upadnu u takav slučaj, treba ih prvo opomenuti, a, ako nema učinka, treba ih otpustiti iz društva.

3.4. Privatna vjernička društva

U crkvenoj praksi prije nije bilo privatnih vjerničkih društva. Zato su odredbe, koje su donesene u Zakoniku, nove. Privatnim društvima upravljaju vjernici i vode ih prema propisima statuta (usp. kan. 321.). Time se vjernicima priznaje samostalnost u udruživanju, upravljanju i donošenju uredbi. Takva društva nisu pravne osobe, ali takvu osobnost mogu imati u građanskom zakonodavstvu.⁸⁸ No mogu postati pravne osobe ako dobiju priznanje od nadležne crkvene vlasti i time se odobravaju uredbi. Iako imaju samostalnost, podložna su nadzoru crkvene vlasti i vodstvu. Crkva mora voditi brigu da se izbjegne rasipanje snaga i da se obavljanje apostolata usmjeri na zajedničko dobro.

Privatna vjernička društva mogu samostalno odrediti svog voditelja i službenike prema odredbi statuta. Mogu slobodno izabrati svoga duhovnog savjetnika između

⁸⁶ Usp. isto, 127.

⁸⁷ Usp. isto, 125.

⁸⁸ Usp. isto, 131.

svećenika koji zakonito obavljaju svoju službu u biskupiji, ali ga treba potvrditi mjesni ordinarij (kan. 324.). Najčešće se izabiru glasanjem, a propisi o tome stoje u njihovim uredbama. Budući da su privatna, također su njihova sredstva privatna i ne pripadaju kategoriji crkvenih dobara. Crkvena vlast ima pravo nadgledati da se sredstvima koriste za društvene svrhe.

Zaključak

S pomoću Zakonika navedene su razne službe i zadaće evangelizacije kojima vjernici laici sudjeluju u naučiteljskoj službi Crkve. Zakonodavac je u kan. 229. istaknuo obvezu i pravo stjecanja kršćanskog nauka kao nezaobilazni element za aktivno sudjelovanje u poslanju Crkve i obavljanju povjerenih crkvenih službi i zadaća. Vjernici laici čine najveći dio Božjeg naroda te se preko njih najbolje oblikuje Crkva kao zajednica.

Zahvaljujući ekleziologiji Drugog vatikanskog koncila donesene su u Zakoniku nove odredbe koje se tiču prava vjernika i pravo vjernika na udruživanje. Dopušta se vjernicima udruživanje da slobodno osnuju i vode društva koja imaju posebne ciljeve i promiču kršćanski poziv. Svi vjernici pozvani su obavljati poslanje koje je Bog povjerio Crkvi te svojim pothvatima promicati i podupirati apostolsko djelovanje.

Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj pobudnici *Christifideles laici* naglasio je kako se vjernici laici nalaze na prvoj crti crkvenog života i po njima je Crkva životno počelo ljudskog društva. Moraju biti svjesni da oni ne pripadaju samo Crkvi, nego da jesu Crkva. Oni su zajednica vjernika na zemlji pod vodstvom zajedničke Glave, Pape, i biskupa s njim u zajedništvu. Bog im je na temelju krštenja i potvrde dao dužnost apostolata i imaju pravo pojedinačno ili okupljeni u društvima raditi na tome da svi ljudi upoznaju i prihvate Božje poruku spasenja. U crkvenim zajednicama njihovo je djelovanje važno jer bez njega apostolat pastira većinom ne može postići svoj potpuni učinak (usp. LG, 33.).

LITERATURA

R. BRAJIČIĆ i suradnici, *Dogmatska konstitucija o Crkvi. Lumen gentium* (II.), Zagreb, 1981.

J. BRKAN, *Obveze i prava vjernika laika*, Split, 2005.

K. ČAVAR, *Vjernička društva – pravo vjernika na udruživanje u Zakoniku iz 1983., Magistra ladertina.*, 2014.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Deklaracija »Gravissimum educationis« o kršćanskom odgoju*, Vatikan, 1965., br. 3.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa.*, Zagreb, 1990.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika.*, Zagreb, 1986.

L. GEROSA, *Crkveno pravo*, Zagreb, 2007.

A. HOBLAJ, N. LONČARIĆ JELAČIĆ, R. RAZUM, *Crkva i odgoj u Hrvatskoj. Istraživanje za europsku komparativnu studiju, Bogoslovska smotra*, 75. (2005.).

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske*, Zagreb, 2001.

IVAN PAVAO II., *Cathechesi tradendae. Apostolska pobudnica*, Zagreb, 1994., br. 18.

IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio (Obiteljska zajednica). Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1997.

KONGREGACIJA ZA KLER I OSTALE, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi.*, Zagreb, 1998.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu*, Zagreb, 2000., br. 253.–264.

- LJ. MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, *Laici u prvim ili zadnjim redovima*, Zagreb, 1987.
- PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi (Naviještanje evanđelja). Apostolski nagovor o evangelizaciji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2000.
- P. PRANJIĆ, *Božji narod. II. knjiga Zakonika kanonskog prava; kanoni 204 – 746 s komentarom*, Sarajevo, 2012.
- Rimski pontifikal, *Postavljanje čitača.*, Zagreb, 1988.
- K. STIPANOVIĆ, *Drugi vatikanski sabor i vjernici laici, Počeci*, 7. (2006.).
- J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann. 224-231). Poslanje i djelovanje*, Zagreb, 2009.
- J. ŠALKOVIĆ, *Vjernici laici u naučiteljskoj službi Crkve, Bogoslovska smotra*, 75. (2005.), 1.
- N. ŠKALABRIN, *Naučiteljska služba Crkve*, Đakovo, 2010.
- N. ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004.
- A. ŠTRUKELJ, *Život iz punine vjere*, Zagreb, 2017.
- T. TOPČIĆ, *Dužnosti i prava vjernika laika u Crkvi*, Split, 2022.
- Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture.. Zagreb, 1996.
- M. ZOVKIĆ, *Crkva kao narod Božji*, Zagreb, 1976.